

מבעד למראה האונומסטית: שיקוף התגבשות תרבותית במגזר היהודי בישראל

שלומית לנדמן

תקציר

ישראל כמה כמדינת קולטת הגירה. במהלך השנים התגבשה במגזר היהודי תרבות ייחודית למקום, וכיום ישנם ישראלים רבים המגדירים את זהותם יותר כישראלית ופחות כיהודית (מויאל ורואי, 2014), דבר התואם את התגבשות התנועה הלאומית הציונית (בן-ישראל, 2004) על-פי מודל הלאומיות של רוך (Hroch, 1985), ואכן וייטמן (1988) הוכיח כי קורפוס של שמות פרטיים עשוי לשקף מגמות של שינוי תרבותי ושל הזדהות לאומית של ההורים. במגמה לבדוק את תהליך ההתגבשות התרבותי והחברתי שאירע במגזר היהודי במדינת ישראל ב-60 שנותיה הראשונות, נבדקו 6,000 השמות השכיחים ביותר שניתנו ליילודים יהודים בישראל בין השנים 1948-2007 יחד עם מספר דומה של שמות נדירים. כן נערכו ראיונות איכותניים עם 45 הורים ילידי ישראל בקשר לשמות שהם נתנו לילדיהם ובקשר לתהליך השיום שלהם. השמות חולקו לארבע קבוצות על-פי מקורם: מסורתיים ששימשו בגלות; מחודשים שחודשו מהמקורות מתקופת ההתעוררות הציונית; חדשים שנגזרו מהעברית הדבורה; ושמות זרים שהם חסרי משמעות בעברית. התוצאות הראו כי ניתן לאבחן שלוש תקופות אונומסטיות מרכזיות: שיום על-פי מנהגי הגלות (מ-1948 עד 1960); התגבשות אונומסטיקה ישראלית בשנות ה-60-70; מתחילת שנות ה-80 נראית ההשתלטות של האונומסטיקה הישראלית, אם כי נמצאו השפעות מן העולם המערבי בעקבות תהליכי הגלובליזציה.

מילות מפתח: אונומסטיקה, שמות פרטיים, גלי הגירה, תרבות, מודל לאומיות, זהות

1. מכנה משותף יהודי בחברת המהגרים בישראל

חברות מהגרים שונות ברחבי העולם התגבשו בדורות האחרונים למדינות לאום בעלות תרבות ייחודית שצמחה במהלך האינטראקציה המתמשכת בין תרבות המהגרים לבין התרבות הקולטת. ישראל היא אחת ממדינות אלה, אך ההיבט הייחודי לישראל הוא המיתוס של שיבה לעבר הרחוק (שפירא, 2014) יחד עם המיתוס של הקמת חברה חדשה ואדם חדש (שפירא, 1997), זאת בניגוד לחברות מהגרים ברחבי העולם שלרוב נבנו על מיתוס של הקמת חברה חדשה. מאז הקמתה ב-1948 ועוד לפני כן במסגרת היישוב היהודי, הושפעה ישראל מבחינה תרבותית וחברתית מכל גל מהגרים חדש שנכנס אליה ונקלט בה. כמדינת מהגרים, ההיסטוריה היהודית המודרנית על אדמת ארץ ישראל מסומנת על-פי גלי העלייה שהגיעו אליה, כפי שתיארה זאת שפירא (2014), מימי העלייה הראשונה ב-1881 ועד למפגש של החברה הישראלית עם גל המהגרים הגדול מברית המועצות לשעבר. על-פי דלה-פרגולה, האוכלוסייה הישראלית גדלה בהתאם ל"מודל של צמיחה דמוגרפית שהתאפיין, מאז עצמאות המדינה (ובעצם מאז המחצית השנייה של המאה ה-19), על ידי תקופות של גידול מהיר ותקופות של גידול מתון יותר" (דלה-פרגולה, 1993: 3).

כאמור, ייחודיותה של מדינת ישראל לעומת מדינות מהגרים אחרות היא ההישענות על מיתוס של השיבה לעבר. העם היהודי שימר לאורך השנים זיכרון היסטורי שטופח בקפידה, של תקופת בית ראשון ובית שני. הזיכרון ההיסטורי נשען על מספר טקסטים מכוננים, בעיקר התנ"ך, והדגיש את החופש הפוליטי והדתי שזכו בו היהודים בישויות עצמאיות על אדמת ארץ ישראל (שבד, 2012). מיתוס השיבה הוא אחת הסיבות למעבר ההמוני למדינה שנאבקה על התבססותה הראשונית, והוא זה שגם הציף בעיות חברתיות לא פשוטות. וכך תיארה זאת שפירא (2014: 228): "[...] העולים לארץ לא ראו את עצמם כזרים המחפשים מולדת חדשה, אלא כבני האומה היהודית החוזרים למולדתם". המונח "אומה יהודית" שהשתמשה בו שפירא, קובע את ההנחה כי ישנה תרבות יהודית המשותפת למהגרים שהגיעו לישראל מזמן העלייה הראשונה. למעשה, הגיוון הגיאוגרפי של ארצות מוצאם של המהגרים קבע גם גיוון של "תרבות יהודית". כפי שסיכם זאת דלה-פרגולה: "התרבות היהודית באה לידי ביטוי באופנים שונים ומגוונים. ההיסטוריה מלמדת כי גיוון כזה חיוני להתפתחות התרבות [...]" (דלה-פרגולה, 2008: 15).

במשך שנים רבות הוגדרה היהדות כדת בלבד, והביטוי הידוע "גרמני בן דת משה" מייצג באופן מילולי גישה זו. באירופה של המאה ה-19 נולדה הציונות כשהציגה את היהדות כמכנה משותף תרבותי של העם היהודי שזכאי ככל האומות לטריטוריה לאומית. בן-ישראל (2004) השתמשה במודל התפתחות הלאומיות של רוק (Hroch, 1985) כדי להוכיח ששלבי ההתגבשות הלאומית של הציונות חפפו את מודל הלאומיות של רוק, שעל פיו, תנועה לאומית נולדת מתוך אכזבה של כישלון של קבוצה עילית המשתייכת למיעוט ומנסה להשתלב בקבוצת הרוב, אך בהצלחה חלקית שלא על-פי ציפיותיה. האליטה המאוכזבת מאמצת את התרבות המקורית של קבוצתה ובכך מפנה עורף לתרבות הרוב, ובשלב הבא היא מציגה את קבוצת האם שלה כלאום ומציבה בפני קבוצת הרוב דרישות לקיום ייעוד לאומי ולצדק חברתי. הציונות המודרנית אומנם נולדה באירופה, אך שם היא הייתה נחלתם של יחידים, וכתנועה לאומית רחבה פעלה האידיאולוגיה הציונית על המהגרים שהגיעו למדינה שנבנתה על בסיס אידיאולוגיה זו.

בן-ישראל הדגישה במאמרה כי הציונות ביססה את טיעוניה על "הקיום הממושך של אומה יהודית, עם ערכי תרבות המאפיינים אותה ואמונות בדבר ליכוד פנימי וייחודיות ששימרו אותה" (בן-ישראל, 2004: 215).

המונח "תרבות יהודית" הוא מונח עמום במקצת או אולי יותר מכך, במיוחד אם מנסים לסקור את התרבות היהודית מכל היבטיה. אך סקירת פן אחד בלבד של תרבות זו אולי יאפשר הבנה טובה יותר של היקלטות גלי המהגרים מ-1948 בישראל. אחד המאפיינים התרבותיים של בני אדם בכל מקום ומקום הוא שמותיהם הפרטיים. בחינתם של אלה מאפשרת הצצה לא רק אישית אלא גם חברתית ולאומית, במיוחד אם אלו שמות נפוצים בחברה. השמות הפרטיים מייצגים לא רק קווים תרבותיים המאפיינים חברה נתונה, אלא מהווים גם חלק חשוב בזוהתו של כל אדם ומתוך כך משפיעים גם על הדורות הבאים של אותה חברה. כאשר לצורך כך המונח זהות מתייחס למכלול של מרכיבים, נרכשים או מולדים, שבאמצעותם האדם מגדיר את עצמו (מויאל ורואי, 2014). על-פי קביעתם של מויאל ורואי, הגירה היא גורם משנה זהות, כאשר עומק השינויים המודעים והלא מודעים תלוי לא מעט ביחס המהגרים לסביבתם החדשה, וגם באינטראקציה הנוצרת אתה. בסוף שנות ה-40 ובמהלך שנות ה-50 הגיע למדינת ישראל גל מהגרים שבהיקפו עלה על מספרם של בני החברה הקולטת (שפירא, 2014). חלק גדול ממהגרים אלו, הגיעו מסביבה מסורתית יהודית ולא דווקא ציונית חילונית, אם הגיעו מארצות המזרח הקרוב או ממזרח אירופה (שפירא, 2014). מרבית האוכלוסייה הילידית של מדינת ישראל באותה התקופה היו ציונים מתוך הכרה, וקליטת המהגרים כוונה להטמיע בהם את הערכים ה'נכונים' (אלמוג, 1997; שפירא, 2014).

שאלת המחקר של עבודה זו מנסה להדגים כיצד מהווים השמות הפרטיים כלי בעל ייצוגים לאומיים ותרבותיים, ומתוך כך ניתוחם המספרי והלשוני עשוי להדגים תהליך של אסימילציה תרבותית של רוב שנקלט בתרבותו של המיעוט הקולט תוך שמירה על מכנה משותף רחב ביותר לכל הקבוצות בישראל המודרנית. בחינת המתרחש באוסף השמות השכיחים ביותר לעומת מה שאירע לשמות הנדירים, מאפשרת הבנת תהליכים שהיו משותפים לחלקים רחבים של האוכלוסייה, ובכך מתאפשר להבין בצורה מובחנת את מסקנותיו של וייטמן (1988) שחקר את תחושות ההזדהות הלאומיות של הורים ליילודים יהודים על אדמת ארץ ישראל לאורך 100 שנים עד 1980, זאת על-פי השמות הפרטיים שניתנו להם.

2. אונומסטיקה כהשתקפות של תהליכים חברתיים: שמות יילודים יהודים בישראל 1948-2007

מהמילה היוונית "אונומה" נגזר שמו של השדה המחקרי של האונומסטיקה, החוקר את השמות הספציפיים הניתנים לבני אדם, בעלי חיים, עסקים, מקומות ועוד. חוקרים מטווח רחב מאוד של נושאים כמו פילוסופיה, בלשנות, היסטוריה, לימודי דתות, פסיכולוגיה, סוציולוגיה, הרמנויטיקה ועוד, מכלילים ניתוחים אונומסטיים במחקריהם. חקר האונומסטיקה החל במידה רבה בפילוסופיה, והוא מתבסס מבחינה פילוסופית על השפה, כפי שפרגה הגדיר זאת: "[...] ב'סימל' או 'שם' אני מבין ציון כלשהו [...] שהוראתו, אם כן, היא אובייקט מסוים" (פרגה, תשמ"ד: 366). שמות פרטיים מסמנים אם כך מהויות מסוימות, ששפה נתונה ראתה לנכון לציין במילה ספציפית. המשך הגדרה זו הוא זיהויה של המילה כשם פרטי, כפי שטען פרגה (תשמ"ד: 366): "[...] כל אדם היודע במידה מספקת את הלשון או את מערכת הסימנים שאליה השם שייך".

על חשיבותם הפסיכולוגית המכרעת של שמות פרטיים בחיי האדם עמדו נדב ואחרים (2008), כאשר עימתו את תאוריית התפתחות האישיות של קוהוט (1984) עם מרכזיותו של השם הפרטי בחיי האדם. על-פי קוהוט, ילדים בונים את הערך העצמי שלהם על בסיס השיקוף (mirroring) המילולי והרגשי שהם מקבלים מהוריהם. לדעת נדב ואחרים (2008), בתהליך זה השימוש בשם הפרטי הוא מכריע, שכן בגיל צעיר, השם הפרטי הוא אחת המילים המרכזיות ביותר שהורים הוגים בפנותם לילדיהם, ואופן הגיית השם מכיל מהות רגשית המופנמת על-ידי הילדים. כמהויות המבוצעות פונולוגית, שמות פרטיים הם מילים, הם מרכיב בשפה, כל שפה, ועל כן ניתן לנתחם בכלים בלשניים. הממצאים של ניתוחים אלו עשויים לבסס קשר בין השמות לבין תהליכים חברתיים, כפי שציין אדוארדס (Edwards, 2013: 116): "Names, religion, and gender are three of the most important features of individual and group distinctiveness – and when they are linked with language, even more potent identity marking emerges".

ככלי לבדיקת תהליכים חברתיים, השמות הפרטיים מהווים קורפוס נגיש ונוח, ואכן מתוך גישה כזו בדק וייטמן (1988) את כל השמות הפרטיים שניתנו ליילודים יהודים על אדמת ארץ ישראל בשנים 1882-1980. הוא ביסס מתאם ישיר בין כיווני ההזדהות הלאומית של ההורים, נותני השם, לבין שיעורם היחסי של השמות ממקורות שונים בקורפוס. על-פי ממצאיו, הזהות היהודית שיוצגה על-ידי שמות (עבריים או אחרים) ששימשו בגולה, נמצאה בנסיגה ככל שהתחזקה הבחירה בזהות הישראלית שיוצגה על-ידי שמות שחודשו מהמקרא או שמות חדשים בעברית. בדומה לממצאיו של וייטמן מצאה גם בירנבוים (תשס"א) שוני ודמיון בין שמות של שתי קבוצות של ילידי 1983-1992 שלמדו בבית ספר חילוני ובבית ספר דתי-לאומי, אם כי היא חיפשה יותר מאפיינים לשוניים בשמות ופחות כיווני הזדהות של ההורים. בבית הספר הדתי-לאומי נמצאו יותר שמות מסורתיים ששימשו בגולה, מאשר בבית הספר החילוני. נטייתם של החילונים הייתה לרשום את הילדים בעלי השמות המסורתיים בכינויים, כך **רחל** נרשמה כ**חלי**, ו**מרדכי** כ**מוטי**. לא כך נהגו הדתיים-לאומיים שרשמו את השמות המסורתיים בצורתם המלאה. גם אפרת (Ephratt, 2013) דיווחה כי השם הפרטי הישראלי הוא בעל השתמעויות חברתיות והוא נושא משמעויות של זהות לאומית ואף תרבותית ואתנית.

המחקר הנידון כאן, העוסק בניתוח שמות של יילודים יהודים בישראל, נעשה מתוך כוונה לשרטט תהליכים תרבותיים במדינת ישראל שקמה כמדינת מהגרים (לנדמן, 2014). נחקרו שני קובצי נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בקשר לשמות הפרטיים של יילודים יהודים במדינת ישראל. הראשון היה 50 השמות השכיחים ביותר שניתנו לבנות ו-50 השמות השכיחים ביותר שניתנו לבנים בכל שנה מ-1948 ועד 2007. הקובץ השני כלל שמות נדירים מאותן שנים לבנות ולבנים בשכיחות של שלושה עד עשרה שמות בשנה. מטבע הדברים, קיבל ניתוח השמות השכיחים משקל רב יותר, כמייצגים של מספר הורים רב בחברה הישראלית.

בעקבות וייטמן (1988), חולקו השמות לקבוצות על-פי מקורם, מתוך הנחה שקבוצת המקור של השם הפרטי מעידה על ערכים תרבותיים שונים שהורים בוחרים להדגיש, אך בשונה מייטמן (1988) ובדומה לשטאל (תשנ"ה), חולקו השמות רק לארבע קבוצות: (1) שמות עבריים ולא עבריים ששימשו את קהילות ישראל השונות בגלות: **אברהם**, **בכור**, **גיטל**, **הערש**, **חממה**, **יונה**, **יחיא**, **נוריאל**, **שמחה** (לגבר ולאשה), **שרה**, **שרח** ועוד; (2) שמות מחודשים שחודשו מן המקורות מסוף המאה ה-19 והלאה: **אבישג**, **אהוד**, **איתמר**, **אלון**, **אסף**, **הגר**, **חמוטל**, **יפתח**,

מיכל, נועה, נמרוד, נעמה, תמר ועוד; (3) שמות חדשים שחודשו מן העברית הדבורה מתחילת המאה ה-20: **אלירן, ירון, ירין, לירון, לירן, רון, רונה, רוני, רונית, רונן, רינה, רן, רני, רנן, רננה** ועוד; ו-(4) שמות זרים שאין להם משמעות בעברית: **ליאם, ליאן, מאיה, מיקה, נטלי** ועוד.

השמות הזרים נכנסו לניתוח רק אם הגיעו לרשימת השמות השכיחים. שמות שמקורם זר, כגון **ורד ויסמין** (מפרסית), או **איריס ודפנה** (מיוונית) נחשבו כשמות עבריים מכיוון שהם משמשים כמילים בעברית ומשמעותם שקופה לדוברים. שמות שמקורם ככל הנראה זר, כמו **אודליה, מאי ורומי**, אך ניתן למצוא בהם משמעות עברית, נחשבו גם הם כשמות עבריים.

מתוך רצון לבסס את התמונה האנומסטית שעלתה מקובצי הנתונים ולהבין יותר לעומק תהליכי שיום של הורים ישראלים, נערכו בשנים 2012-2014 ראיונות איכותניים עם 45 הורים (22 אימהות ו-23 אבות). ההורים, לאו דווקא זוגות נשואים, היו בגילאים שונים וממגוון מקומות מגורים ומעמדות סוציו-אקונומיים, כולם ילידי ישראל שהגדירו עצמם כחילונים.

הראיונות שנערכו להורים היו במסגרת מחקר איכותני (Denzin, 1995). מסגרת כזו של מחקר שואפת להבין תהליכים בעולם המציאות דרך סיפורים של מרואיינים שחוו את התהליכים הללו. ככלי המחקר נבחר ראיון חצי-מובנה, שכלל מספר מצומצם של שאלות הנוגעות לשמות המרואיינים ולשמות ילדיהם. יתרונו של הראיון החצי-מובנה הוא שבשאלות לשם קבלת מידע נחוץ, הוא מאפשר למרואיינים לספר את סיפורם בחופשיות, בלי לכפות עליהם התאמת סיפוריהם לשאלות מפורטות שעשויות להניח הנחות מוקדמות באשר לתהליך ובכך לנתב את הנבדקים לכיוונים שלא התכוונו אליהם (Maykut & Morehouse 1994).

הראיונות הוקלטו, תומללו ונותחו מתוך מגמה למצוא נושאים משותפים שעלו מתוך הנרטיבים שפרסו המרואיינים, על המשותף להם ועל השוני ביניהם. סיפורי המרואיינים חשפו תהליכי שיום שעברו הורים בישראל וניתן היה להבחין בקווים משותפים שעלו מסיפורים אלו, וגם בייחודיות של נרטיבים מסוימים לעומת אחרים. כפי שטען שקדי לגבי הניתוח האיכותני (2010: 443): "השערות המחקר אינן נקבעות מראש, ואף לא המשתנים הרלוונטיים לאיסוף המידע. סימן האיכות של הניתוח מורכב מכך שהחוקר מסיק את הקטגוריות האנליטיות שלו ישירות מהנתונים ולא מתפיסות או השערות מוקדמות".

התמה הנושאית שעסקה בהתאמה החברתית של השמות לסביבתם הייתה יותר מכול זו שהבדילה בין השמות לקבוצותיהם השונות. היחס שהפגינו המרואיינים כלפי שמות מסורתיים, מחדשים, חדשים זרים, כפי שתוארו למעלה, ביטא את הצורך של ההורים לשיים את ילדיהם בשמות ישראליים על-פי הגדרתם. נוסף על כך, עלה שימוש מעניין שעשו הורים רבים בשמות תואר מתוך הדגשים רגשיים שונים, כך למשל "ישראלי" היה תואר שהביע יחס חיובי חזק.

3. שמות פרטיים של יהודים בתקופת הגולה

בחינת השמות הפרטיים של ילודים יהודיים מתקופת העלייה הראשונה על אדמת ארץ ישראל אינה יכולה להיות שלמה ללא היכרות עם השמות ומנהגי השיום של התקופה שקדמה לכך - תקופת הגלות. על נושא זה נכתבו מחקרים רבים שקשה להביאם במאמר קצר, אך אנסה לעמוד על עיקרי הדברים. משיבת ציון הראשונה השתנה יחס היהודים כלפי שמות פרטיים. בתקופת המקרא הורים נתנו לילדיהם שמות שכללו כינוי תיאופורי של אלוהות מסוימת מתוך ציפייה שאלוהות זו תשגיח על הילד, כך נקרא ילד **יהונתן**, מתוך אמונה שאלוהי ישראל שכיניו הייחודי

הוא 'יה' או 'יהו' ישמור על הילד בימי חייו. מצב זה השתנה בעקבות הכיבוש ההלניסטי, ולמן ימי בית שני התקבלה בקרב היהודים מסורת השימוש בפפונימיה, קריאת שם אחר אבות המשפחה (אילן, 1984). ככלל, מתקופה זו והלאה הועברו השמות המסורתיים במשפחות היהודיות בכל אתר ואתר בעולם על-ידי פפונימיה, קריאה בשמות אבות המשפחה, ובעדות מסוימות אף פטרונימיה, קריאה על שם אבי היילוד. בתקופת הגלות התעצם מנהג זה ומרבית היילודים נקראו על דרך הפפונימיה (מוניץ, 1989).

קלאר (תש"י) כתב על מנהגי השיום של עדות ישראל בגולה. הוא התייחס לקהילות אירופה השונות וגם לקהילות המזרח, וכמוהו עשה גם גומפרץ (1956) שניתח שמות מסוימים בפירוט מתוך התייחסות לדרך שבה הם השתנו בעקבות המעברים מארץ לארץ ומשפה לשפה. רודריג-שורצולד (תשמ"ח) סקרה את מילוני השמות של עדות הספרדים מתוך הבנה כי היו סיבות תרבותיות לבחירת שמות מסוימים דווקא ודחיקתם של אחרים. מחקרים רבים חקרו שמות של עדה מסוימת, כמו למשל אנוך (תשע"א) שכתב על יהודי גיאורגיה, גימאני (תשנ"ז) שבחן את שמותיהם של יהודי תימן, ודמסקי (Demsky, 2003) שניתח שמות מתוך ספרי זיכרון של יהודי קאיפנג בסין.

השוואת מחקרים שנעשו על שמות קהילות ישראל השונות ברחבי העולם מראים מכנה משותף רחב ביחס להבדל היחסי בין שמות העדות. התכונה המשותפת הראשונה היא העובדה כי השמות המקראיים של הדמויות המרכזיות בהיסטוריה היהודית הם השמות הנפוצים ביותר בכל עדה ועדה: **אברהם, אהרון, אסתר, דוד, חנה, יצחק, לאה, מרים, משה, רחל** וכד' הם השמות הנפוצים ביותר. כל המחקרים מזכירים את העובדה כי מילון השמות הנשי מהמקרא היה דל ביותר ולכן נלקחו שמותיהן של הבנות מן השפות שהיהודים חיו בתוכן או משפות יהודיות שהתפתחו בתקופת הגלות. התכנים של שמות הבנות היו דומים למדי בכל העדות, והם עסקו ביופי, חן, טוב ופוריות. כך על-פי קלאר (תש"י) נקראו בנות בעדות הספרדים **אסטלה** (כוכב), **גרציה** (חן), **פרציזה** (יקרה). **פלורה** הייתה פרח בקרב הספרדים כפי ש**בלומה** הייתה בקרב עדות אשכנז שהשתמשו גם בשמות **זלאטה** (זהב), **רוזה** או **רייזל** (שושנה), **פערלא** או **פערל** (פנינה).

שני הבדלים עיקריים נמצאו בין העדות השונות: האחד הוא שימוש בשמות מקראיים מסוימים שעדות אחרות השתמשו בהם פחות או כלל לא. בקרב עדות אשכנז השתמשו בשמות הדמויות הנערצות **חנה, חנוך ונח**, אם כי עדות אחרות לא השתמשו בהם מתוך ציות למסורת שהדירה שמות שקדמו לתקופת אברהם אבינו (גומפרץ, 1956), ואומנם בקרב קהילות הספרדים השתמשו בשמות **חנה, יוכבד, ציפורה** רק לעיתים נדירות (רודריג-שורצולד, תשמ"ח). בקהילות יהודי עירק היה מקובל שימוש בשמות האישים שעל-פי המסורת נקברו בדרום עירק, **יחזקאל ועזרא** (סומך, 2004). בממצאיו של גימאני (תשנ"ז) בולטים השמות **יחיא (זכריה בעברית) וסעדיה**, שבעדות אחרות היו פחות נפוצים. נוסף על שמות הדמויות החשובות ביותר של הנרטיב היהודי, השתמשו יהודי סין גם בשמות של דמויות משניות מהמקרא: **אתמר, מכיר, נמואל, שדיאר, ישי** (Demsky, 2003). בתקופה מאוחרת יותר רווח בקרב קהילות איטליה שהיו הראשונות שהכניסו את שמות המלאכים לתוך מילון השמות הגבריים של היהודים, השימוש בשמות בעלי הרכיב התיאופורי 'אל', **אוריאל, איתאל, חננאל**, ואילו אצל יהודי פרס נמצא השם **נוריאל** או בגרסתו הערבית **נוראללה** (קלאר, תש"י).

המאפיין השני שהיה ייחודי לכל קהילה וקהילה היה שמות הסגולה השונים העבריים וכולם שנגזרו מן השפות השונות שהיהודים דיברו אותן. הגדרתם של שמות הסגולה היא שמות שנספחו לשמות העיקריים ונשא גוון של תפילת איחולים לעתיד. לשמות אלו הייתה מטרה כמעט אחידה - הבטחת חיים טובים ליילוד או הבטחת החיים במקרה שהיילודים הקודמים של ההורים נפטרו בגיל צעיר (גומפרץ, 1956). שמות סגולה הופיעו כבר בתקופת בעלי התוספות בדמות איחולים לעתידם של הצאצאים: **אוהב, חיים, מיוחס, סימן טוב** ועוד (מרגליות, 1960). כך למשל נגזרו במזרח השמות **ניסים, רחמים** וגם השם **ששון** שניתן כשם פרטי לגבר אצל יהודי עירק, ושם משפחה בקרב יוצאי ספרד (סומך, 2004). באירופה נגזרו שמות כמו **ליבקין** (ילד אוהב), **אלטר** (זקן), **בבה** (סבתא). על-פי גומפרץ (1956), כונו ילדים בשמות סגולה מסוימים כסגולת נגד הנזק של עין רעה וקנאה, למשל **טשרנה** (שחורה) ו**שוורצמן** (איש שחור) באשכנז, בדומה ל**מורינו** ול**מורינה** (שחרחרים) בג'וזמו, שפתם של יהודי ספרד (גומפרץ, 1956). בשמות אלו הסתכמה היצירתיות האנומסטית המקומית של קהילות היהודים, לעיתים תוך ניגוד מסוים בין העדות, כמו במקרה של השם **שמחה**, בת במזרח וגבר באשכנז, או **נחמה**, בת באשכנז ובן בקהילות הבלקן (ארזי, 1982). שרידים למנהג נותרו גם היום, כאשר מוסיפים שם נוסף כסגולה לבריאות במקרה של מחלה קשה או עקרות, כמו **חיים, חיה, מזל, ניסים** ועוד (מוניץ, 1989).

שמות סגולה מסוג שונה היו שמות בעלי תוכן דתי-לאומי ומטרתם הייתה להביע געגועים לארץ ישראל וכיסופים לגאולה (גומפרץ, 1956). כבר במקרא הופיעו שמות כאלו: **פלא יועץ, אל גיבור, אבי עד ושר שלום** (ישעיהו ט, ה). במשמעות דומה ניתנו השמות **משיח, צמח ורוחמה** במזרח, ובצרפת של ימי הביניים **צמח** הפך ל**קרישין** ובספרד ל**קרישקאש**. במאה ה-18 נודע שמו של הרב האיטלקי **אביעד שר שלום** באזילה. אביו של כותב הספר מהמאה ה-19 "נחלת יוסף", ר' שמואל בן יוסף מעדן שבתים, קרא לשניים מבניו **ישועה ושילה** (גומפרץ, 1956). לימים הפכו שמות הסגולה מכל הסוגים לשמות בפני עצמם שיכלו להינתן כשם יחיד, וכמקובל בשמות המקראיים, גם שמות הסגולה הועברו בדרך של פפונימיה בקהילות ישראל.

השמות הייחודיים לבני העדות השונות, מקראיים ושמות סגולה, מאפשרים לנו התחקות אחר דבקותם של גלי מהגרים מסוימים באנומסטיקון ספציפי לעומת קבלת האנומסטיקון הכללי הישראלי שהתבלט על חשבון האנומסטיקון היהודי במהלך השנים. שמות מסוימים שהיו אופייניים לעדה מסוימת, בדרך כלל נותרו בשימוש רק בקרב עדה זו ולא עברו לעדות אחרות בישראל. זאת אנו יודעים מכיוון שהשימוש בשמות המסורתיים בכלל, שלרוב הועברו בדרך הפפונימיה, גם של הדמויות החשובות ביותר בתודעה היהודית, נמצא בדעיכה מזה כ-50 שנה וניתן לייחס זאת לדעיכת השימוש בשיום על דרך הפפונימיה, כאשר ישראלים בוחרים את שמות ילדיהם בעצמם ותוך השקעת מחשבה מרובה בעניין (בורשטיין, 2010). דינור (1985) אף מצאה במדגם של צעירים חילונים ודתיים-לאומיים רתיעה סטריאוטיפית כלפי שמות מסורתיים ששימשו את היהודים בשנות הגלות, בעוד שנמצא יחס סטריאוטיפי חיובי כלפי שמות שחודשו מהמקורות מסוף המאה ה-19 וכלפי שמות חדשים שנגזרו מהעברית מתחילת המאה ה-20.

בחינת השימוש בשמות המסורתיים לעומת השמות האחרים בקרב השמות השכיחים של היילודים היהודים במדינת ישראל בשנים 1948-2007 העלה כי מספר תהליכים חברתיים שהתרחשו בחברה הישראלית הפכו אותה מחברת מהגרים לחברה בעלת תרבות ייחודית. תהליכים חברתיים אלו משתקפים בחילופי השמות הפרטיים של יילודים, במיוחד השכיחים ביותר,

כפי שהעירה מוצ'ניק: "We can learn a great deal about societies and cultures by looking at their typical proper names, and gain interesting insights about gender perceptions and attitudes" (Muchnik, 2015: 210).

4. הממצאים

הממצאים העולים מניתוחן של שתי הרשימות של השמות השכיחים - של הבנות ושל הבנים - שיקפו שלוש תקופות אונומסטיות מרכזיות. תקופות אונומסטיות אלו מאפיינות את היותה של ישראל חברת מהגרים מצד אחד, יחד עם התגבשות חברתית שחלה במגזר היהודי ותוצאתה הסופית היה מילון אונומסטי שמשקף את התרבות הישראלית.

התקופה הראשונה נמשכה מ-1948 עד תחילת שנות ה-60 ונראתה בה תחלופה מועטה בין שמות שאפיינו במהלך שנות הגלות עדות מסוימות יחד עם שימוש בשמות עבריים חדשים, בעיקר עבור הבנות. התקופה השנייה הייתה שנות ה-60. במהלך עשור זה השתנו לחלוטין מילוני השמות השכיחים של הבנות והבנים. כיווני השינויים שחלו ברשימות השמות השכיחים מצביעים על תהליכים תרבותיים שחלו בכלל החברה הישראלית על קבוצותיה השונות. מתחילת שנות ה-70 אצל הבנים ושנות ה-80 אצל הבנות, מילוני השמות השכיחים התקבעו, ואז החלה התקופה השלישית, המשקפת חברה בעלת מספר נטיות שיום המשקפות תפיסות עולם שונות ולא הבדלי מוצא גיאוגרפי או הבדלים תרבותיים, כפי שהתאפיינו בהם המהגרים שהגיעו בתקופה הראשונה לישראל.

סקירת השמות הנדירים של הבנות ושל הבנים מאפשרת מעקב מסוים אחר השמות ה"עדתיים", ומתוך כך הסקת מסקנות לגבי עומק תהליכי ההתגבשות החברתית שעברו משפחות המהגרים בישראל. כאשר שם עדתי אופייני כמו **נוראל** באירן או **יחיאל** באשכנז שניתן לילדים רבים בעבר מופיע במדינת ישראל בשכיחות של עד עשרה שמות בשנה, משמעות הדבר כי הפופונימיה שדרכה הועבר השם נמצאת בדעיכה, וכך מגמות תרבותיות שהיו חזקות במשך מאות שנים נפגעו בעקבות הפנמת התרבות הישראלית. הראיונות שנערכו עם 45 הורים איששו במידה מסוימת את התהליכים שנצפו מתוך ניתוח הנתונים, במיוחד בהתחשב בעובדה שהמראיינים ייצגו קשת מגוונת של מאפיינים אישיים וחברתיים במדינת ישראל.

4.1 1960-1948: חברת מהגרים

מ-1948 עד 1960, הפעילות האונומסטית בשמות הבנים השכיחים הייתה נמוכה למדי, ורשימת השמות השכיחים נשענה בעיקר על שמות מסורתיים של דמויות מרכזיות מההיסטוריה היהודית: אבות, נביאים וכוהנים, שופטים, מלכים ומנהיגים כמו **אברהם**, **משה**, **אהרון**, **שמואל**, **דוד**, **מרדכי** וכד'. עוד נמצאו ברשימה שמות של דמויות מקראיות מדרג בינוני כמו **אשר**, **בנימין** ו**פנחס**, וגם שמות סגולה, כפי שהוגדרו לעיל. כאמור, יתרונם של שמות אלו מבחינתנו הוא בהיותם סמנים של קהילות מאזור גיאוגרפי מוגדר. כך ידוע לנו כי שמות של חיות מסוימות שימשו כשמות סגולה בעיקר באשכנז, לעיתים בצירוף השם המקראי בהשפעת ברכת יעקב, כמו **יהודה אריה**, **יששכר דב**, **בנימין זאב**, **נפתלי צבי** (ריבלין, תשע"א). השמות **ניסים**, **רחמים** ו**ציון** שימשו במזרח (קלאר, תש"י), ואילו השמות **בכור**, **שם-טוב**, **נחמה** (לגבר) שימשו בקהילות ספרד (רודריג-שורצולד, תשמ"ח).

ב-1948, מרבית השמות ברשימת הבנים הם מסורתיים מסוגים שונים. בין השמות המסורתיים בלטו שמות החיות ששימשו בעיקר בקהילות אשכנז, כמו **אריה, דב, זאב וצבי**. כבר ב-1949 נעלמו מרשימת השמות השכיחים של הבנים מעט שמות של דמויות מקראיות מדרג בינוני האופייניים לקהילות אשכנז, **יחיאל, נתן**, והופיעו שמות סגולה שמאפיינים את קהילות המזרח - **הרצל, ניסים, ציון, ורחמים**, יחד עם שמות ששימשו בעיקר את יהודי עירק, **יחזקאל ועזרא**. תהליך זה תואם את סדר גלי העלייה שהגיעו בשנים אלו לישראל, תחילה מאירופה ולאחר מכן מארצות שונות במזרח, כמו תימן ועירק ולבסוף מצפון אפריקה (שפירא, 2014).

במהלך אמצע וסוף שנות ה-50, נעלמו מעט שמות מסורתיים ובמקומם נכנסו לרשימת השכיחים מעט שמות חדשים. נעלמו שמות אשכנזיים במובהק, כמו **דב וזאב**, וגם שמות שהיו שכיחים יותר בקהילות המזרח, כמו **הרצל, עזרא ורחמים**. במקום השמות המסורתיים שנעלמו, שרובם היו שמות סגולה או שמות עדתיים במובהק, נכנסו מעט שמות חדשים כמו **דורון, רון, ורונ**. בין השמות החדשים שהופיעו ברשימת השכיחים, חלק היו כינויי חיבה לשמות מסורתיים, אם כי יש להם משמעות גם כמילים: **אבי** (קיצור של אברהם?), **אלי** (קיצור של אליהו או אליעזר?), **רוני** (קיצור של אהרון?).

שמות רבים ברשימת הבנות היו חדשים מלכתחילה, אולי מפני שמילון השמות המסורתיים והמחודשים עבור הבנות היה כה דל. הדבר שיקף גם נטייה מסורתית, כפי שהיהודים בשנות הגלות התאימו את שמות בנותיהם למילוני השמות של החברות שבקרבתן התגוררו, וכך נעשה גם בחברה הישראלית. כבר ב-1948, כמחצית משמות הבנות ברשימת השכיחים היו חדשים, אם כי ניכר כי לכל השמות היה פרופיל לשוני מובהק שאותו קבעו השמות המסורתיים מהמקרא. מרבית השמות, מסורתיים, מחודשים וחדשים, הסתיימו בסיומת הקלסית **-ה**, וכפי שהסתיימו השמות המסורתיים **שרה ורבקה**, כך גם השמות המחודשים **עפרה וצביה** והשמות החדשים **גילה ודרורה**.

בניגוד למצב ברשימת הבנים בתקופה הראשונה, ב-1948, לצד השמות ששימשו בעיקר בקהילות אשכנז, **חוה, מלכה ונחמה**, בלט גם שם ששימש בקהילות ספרד והמזרח - **מזל**. בתחילת המאה ה-19 שלושה רבעים מבין יהודי היישוב הישן היו מעדות ספרד, ובמקביל לעלויות ממזרח וממרכז אירופה הגיעו עולים גם מקהילות אלו לארץ (בצלאל, 2009). הופעתו של שם הסגולה **מזל** ברשימת השכיחים כבר ב-1948, ששימש את עדות הספרדים וגם את יהודי המזרח ככל הנראה בשכיחות גבוהה, הוא עדות לקהילות ספרדיות ומזרחיות גדולות שהתגוררו בישראל. מ-1949 עד 1960 נעלמו מעט שמות מהרשימה ובמקומם נכנסו מעט שמות. השמות שנעלמו היו בעיקר מחודשים וחדשים וכמוהם גם השמות שנכנסו. תחלופת השמות האשכנזיים בשמות המזרחיים שניכרה בשמות הבנים הסתמנה גם בשמות הבנות. נעלמו השמות ששימשו בעיקר באשכנז - **בתיה, חוה ונחמה**, אך שם הסגולה הספרדי והמזרחי **שמחה** שהופיע ב-1949 לא נעלם מרשימת השכיחים עד אמצע שנות ה-60 וכמוהו גם **מזל**.

עד 1960, רשימת השמות הנדירים לבנות ולבנים כללה שמות יהודיים מסורתיים רבים, עבריים ובעיקר לא עבריים, וגם שמות זרים שרובם נלקחו משפות אירופיות. שמות הבנים שהופיעו בתקופה זו ברשימת השמות הנדירים היו בעיקר שמות עדתיים. כך הופיעו ברשימת הנדירים **אבא, בן-ציון, זבולון, נטע, שניאור ושרגא** האשכנזיים, וכמוהם גם השמות הלא עבריים: **איסר, אלטר, הירש ושמיל**. בנדירים הופיעו גם שמות מזרחיים רבים, כמו העבריים **כדורי**,¹ **נוריאל**,

נעים וצמח, והלא עבריים: **חליפה, כלפון, מחלוק ופרג'**, כמו גם שמות עבריים רבים ששימשו בקהילות ספרד כגון **בכור, מצליח, משיח, שבתי ושלוחה**, ושמות לא עבריים כגון **אליאש, בבר, ויטו, וידל וזכי**.

שמות נדירים של בנות היו בעיקר שמות אירופיים. כבר בתקופת הגלות חדר השימוש בשמות אלו כמעט לכל עדה בעולם היהודי, כפי שעולה מדברי סומך (2004) לגבי יהודי עירק ומסקירתו של חיון (Hayoun, 2010) לגבי שמותיהם של יהודי נבול שבטוניס. למרות זאת ניתן למצוא מעט שמות עבריים ולא עבריים שהיו בשימוש עדתי מצומצם בתקופת הגלות. כך הם השמות העבריים **סרח ושרח**, שם מקראי בשינוי כתיב ששימש בעיקר בקהילת יהודי פרס, **ובינה**, **מנוחה ושבע** ששימשו באשכנז, והשמות הלא עבריים **בוליסו, גרציה, וידה וסיניורה** שהיו מקובלים בעדות ספרד, **סעדה ורחמה** המזרחיים ו**ביילה, הני ומינדל** האשכנזיים.

סיכום ממצאי השמות מהתקופה 1948-1960 מראה כי באופן כללי, גלי המהגרים השונים שמרו על מילוני השמות המסורתיים ועל מנהגי השיום על דרך הפפוניה. דחיקתם של מרבית השמות העדתיים לרשימת השמות הנדירים אינה מצביעה רק על זניחתם, אלא יותר מכול על כך שגם בגלות שמות אלו ניתנו בשכיחות נמוכה יחסית לשמות של הדמויות המרכזיות ביהדות, כפי שנזכר לעיל. עיקרון זה נכון בעיקר לגבי שמות הבנים, היות ושמות הבנות מלכתחילה כללו פחות שמות מסורתיים יחסית לבנים. אך כפי שכבר צוין, גם בתקופת הגלות הבנות שוימו יותר בשמות מקומיים, וגם בישראל השמות הקודמים נזנחו בקלות לטובת שמות מקומיים שנגזרו מהשפה החדשה-ישנה.

4.2 שנות ה-60 וה-70: התגבשות תרבות ישראלית

בשנות ה-60 חלה ככל הנראה התגבשות חברתית ותרבותית של המגזר היהודי במדינת ישראל על-פי ההתרחשויות בשתי רשימות השמות השכיחים, של הבנות ושל הבנים. השתלטות האונומסטיקה הישראלית ודחיקת האונומסטיקה המסורתית, מוכיחות כי בשנות ה-60 הפכה החברה היהודית בישראל מחברת מהגרים עדתית לחברה ישראלית, ומכאן להבא לא נמצאו יותר שמות עדתיים בקרב השמות השכיחים. בתקופה זו נעלמו מרשימת השמות השכיחים של הבנים 27 שמות, למעלה ממחצית השמות שהופיעו בה בתקופה הקודמת. אם בתקופות הקודמות תחלופת השמות הייתה מצומצמת, הרי שבתקופה זו הרשימה שינתה את פניה. נעלמו השמות המסורתיים של דמויות מקראיות מדרג בינוני ושמות מלאכים כמו **אפרים, בנימין, ראובן, גבריאל ורפאל**. כמו-כן, נעלמו אחרוני שמות הסגולה המזרחיים **ניסים וציון**, האשכנזיים **אריה וצבי**, ואף שם הסגולה שהיה משותף לעדות רבות – **שלום**. מכאן והלאה הצטמצם מספר השמות המסורתיים ברשימת הבנים ל-17, שמות הדמויות המרכזיות בהיסטוריה של העם היהודי, בעיקר מהמקרא – **אברהם, יצחק, משה, אהרון, שמואל, דוד, מרדכי** ועוד, מהמשנה – **מאיר**, ושם סגולה אחד משותף לכל העדות – **חיים**.

דבר דומה קרה ברשימת השמות השכיחים של הבנות. בתקופה זו נעלמו כל השמות המסורתיים של דמויות מקראיות בדרג בינוני מן הרשימה, כמו **בת שבע, דבורה, יהודית, ציפורה** ועוד, כן נעלמו אחרוני שמות הסגולה העדתיים **מזל, מלכה, שמחה** ועוד, יחד איתם נעלמו גם שמות עבריים שנוצרו כתרגום של שמות סגולה משפות רבות שהיהודים השתמשו בהן בגלות, כמו **אהובה, זהבה, טובה, יפה** ועוד. מרבית השמות המסורתיים נעלמו ולאורך השנים

לא נוספו עוד שמות מסורתיים. שמונה שמות מסורתיים של דמויות נשיות מרכזיות מהמקרא נותרו ברשימת השכיחים – **אסתר, חנה, לאה, מרים, רבקה, רחל, שרה** ועוד, וגם שם הסגולה **חיה**. כשלושה רבעים מבין השמות שהופיעו ברשימת השמות השכיחים של הבנים בתקופה זו הם חדשים, ולראשונה ניכר היה שישנם מאפיינים לשוניים שהישראלים מחבבים, כמו שמות בעלי שתי הברות בהטעמה מלרעית, צליל א/ע בתחילת השם וצלילי לנ"ר באמצע השם ובסופו, כמו בשמות החדשים **אילן ואמיר**, ובשמות המחדשים **אורן, אלון וערן**. הפרופיל הלשוני של השמות המועדפים מוכיח יותר מכל כי מסורת הפופולריות נמצאה בדעיכה בשנות ה-60, כלומר, השמות נבחרים ולא מועברים כמסורת.

למעלה ממחצית שמות הבנות ברשימת השכיחים התחלפו, ו-20 מתוכם הם שמות חדשים. הקצב המהיר של היעלמות שמות מהרשימה וכניסת שמות שכיחים אחרים החל ברשימת השמות של הבנות ב-1960 כמו בשמות הבנים, אך הוא הואץ במהלך שנות ה-70 ונמשך עד תחילת שנות ה-80. בניגוד לפרופיל הלשוני שנמצא בשמות הבנים שנכנסו לרשימת השכיחים במהלך שנות ה-60, אצל הבנות נמצאו מספר פרופילים לשוניים. בשנות ה-60 החליפו הסיומות **–ית ו-ית** את הסיומת **–ה** כסיומת החביבה על ההורים הישראלים. כך נכנסו לרשימת השמות השכיחים השמות המחדשים **אסנת, אפרת, חגית וענת**, והשמות החדשים **אילנית, גלית, סיגלית ויפעת**. בשנות ה-70 עזבו כמעט כל השמות בסיומות אלו את רשימת השכיחים של הבנות, למעט השמות המחדשים **אפרת וענת**, ובמקומם נכנסו מעל 40 שמות, רובם חדשים שניתוחם העלה שלושה פרופילים לשוניים מועדפים.

מכיוון שעניינו של מאמר זה אינו הצד הלשוני של השמות, לא אמנה את התכונות הלשוניות שנמצאו בניתוח שמות אלו, וכל המעוניין בכך יכול למצוא אותם אצל לנדמן (תשע"ח). אך מהשוואת שמות הבנות לשמות הבנים, עולה היחס השונה שקיבלו, יחס שנמשך מתקופת הגלות כלפי שמות שני המינים. כפי שנשמר ברוב קהילות ישראל, מילון שמות עברי יציב יחסית עבור הבנים ושינויים מהירים בשמות הבנות, בשל תחלופה גבוהה של מקומות מגורים ושפות, כך אירע גם בישראל לשמות הבנות בתקופה קצרה יחסית של 20 שנה – בין תחילת שנות ה-60 לתחילת שנות ה-80.

מרשימות השמות הנדירים של הבנות נעלמו לגמרי השמות המסורתיים העבריים. בשנות ה-60, הם הופיעו במספר קטן מאוד בשמות הבנים הנדירים, השמות המזרחיים, כמו **זכריה, מימון** (שם ערבי במקור [קלאר, תש"י]), אך כיוון שהוא ידוע כשמו של אבי הרמב"ם הוא הוכנס לכאן) ו**סעדיה**. נוסף להם הופיעו מעט שמות עבריים ששימשו באשכנז: **אביגדור, טוביה, פסח**. בין השמות הנדירים העבריים שמשקפים הגייה עדתית נמצא מספר רב יותר של שמות ששימרו הגייה ספרדית של שמות עבריים: **חנוכו, ניסו, שלמו**. כן נמצאו שמות לא מעטים ששימרו הגייה עברית אשכנזית: **גורשום, לזר, מנדל, ראכעל** (בת – רחל), וגם שמות אשכנזיים לא עבריים כמו **קלמן**. שמות הבנות המסורתיים הלא עבריים שנמצאו ברשימת הנדירים באו בעיקר מיידש וחלקם אף שימר כתיב יידי, כמו **איטא, עטיל, פייגי** ועוד. לא נמצאו כלל שמות מזרחיים ברשימה זו, נמצא רק שם אחד ששימש בעדות ספרד, **סימי**.

המסקנה העולה מניתוח הנתונים של שנות ה-60 בשמות הבנים ושנות ה-60-70 בשמות הבנות היא כי פחת מאוד השימוש בשמות המסורתיים, הן עבריים הן שאינם עבריים. דעיכת

השמות המסורתיים התרחשה במקביל לכניסת מספר רב של שמות מחודשים ובעיקר חדשים שלמעשה השתלטו על השמות השכיחים ובמידה רבה גם על השמות הנדירים.

4.3 משנות ה-80 עד שנות ה-2000: תרבות ישראלית עם הפנים לעולם המערבי

מתחילת שנות ה-70, קצב תחלופת השמות הלך והואט מעשור לעשור ובנוסף ל-17 השמות המסורתיים שנותרו שכיחים לאורך 60 שנה, כפי שכבר נזכר לעיל, שמות מחודשים וחדשים רבים של בנים נותרו שכיחים לשנים רבות, ונראה כי התקבע אונומסטיקון יציב לבנים שנבנה משמות מסורתיים, מחודשים וחדשים. בין השמות הללו נמצאים שמות מחודשים כמו **אורי, איתי, דניאל, יאיר, יובל, יונתן, עידו** ועוד, וגם שמות חדשים, כמו **ליאור, נועם, עומר, עמית, רועי, שחר** ועוד. בחינת השמות המחדשים והחדשים שנותרו ברשימת השכיחים בין 30 ל-60 שנה, מעלה פרופיל לשוני מובהק שאותו ההורים הישראלים מעדיפים.

מתחילת שנות ה-80, תהליך ההאטה מגיע לשמות השכיחים של הבנות, אם כי קצב התחלופה של השמות היוצאים מהרשימה לעומת השמות הנכנסים אליה, לעולם חזק יותר ברשימת הבנות יחסית לרשימת הבנים. מטבע הדברים, אצל הבנות נמצאו פחות שמות מחודשים, מכיוון שמקורותינו אינם מכילים נשים רבות. אך משנות ה-80, עם התפשטותם של השמות הדו-מיניים (לנדמן, 2015) נכנסים לרשימת השמות השכיחים של הבנות שמות של גברים מן המקרא, בעיקר נמוכי דרג, כמו **הודיה, חן ועדן**. כאמור לעיל, ניתן לאתר מספר פרופילים לשוניים של שמות בנות המועדפים על הישראלים, וגם אם לשמות הבנות התקבע אונומסטיקון ששימש לאורך השנים, הרי הוא קטן מזה של הבנים.

השמות המחדשים שגילו יציבות בתקופה של 30-60 שנה כשכיחים הם: **אפרת, יעל, מיכל, נועה, נעמה, רות ותמר**. כפי שנראה, שמות אלו אינם מכילים פרופיל לשוני מובהק (לנדמן, 2014), אך מבחינה תרבותית ישנה כאן דחייה חזקה של המסורת היהודית, מכיוון שכמעט כולם השתייכו לנשים אסרטיביות שהמסורת היהודית דחתה. נמצאו מעט שמות חדשים שנותרו יציבים ברשימת השמות השכיחים, כמו **דנה, הילה, עדי, שירה ושני**. מספר פרופילים לשוניים עלו מניתוחם של שמות אלו (לנדמן, 2014).

נמצאו יותר שמות זרים שכיחים לבנות מאשר לבנים. השם הזר הראשון שהפך שכיח הוא **מאיה** שנכנס לרשימה ב-1971 לאחר פרסום שירו של היוצר שלום חנוך, והוא נותר שם שכיח גם בשנות ה-2000. מעשור לעשור עלה מספר השמות הזרים ברשימת הבנות, בעיקר כאלו הנפוצים בעולם המערבי, כמו **ליאם, מיקה, נטלי וקארין**. בשנות ה-2000 הופיעו ארבעה שמות זרים ברשימת השמות השכיחים של הבנות, יותר מבכל עשור בעבר. מבחינה פונטית של אורך השם, ההטעמה והצלילים הנפוצים במעמדות שונים בשם, השמות הזרים השכיחים של הבנות תואמים את הפונולוגיה הרווחת של השמות העבריים השכיחים (לנדמן, 2014). כלומר ההעדפה הפונולוגית נותרת גם כאשר בוחרים במשמעות שאינה עברית, ואפשר שהדבר נובע מן העובדה כי הממד הפונטי פחות מודע.

בשנות ה-2000, הגיע לראשונה שם זר לרשימת השמות השכיחים של הבנים - **ליאם**. הבחירה בזרות היא מכוונת. האיות של השם העברי **ליעם** היה שומר את צליל המילה, שהרי לדברי לאופר (2008), בישראל מבוצעים הגאים אלו על-ידי דוברי עברית ילידיים באותו אופן. הממצא של יותר שמות זרים שכיחים עבור בנות מתאים גם הוא למצב שהיה בתקופת הגלות,

כאשר בנים יהודים לרוב קיבלו גם שמות עבריים או בקהילות מסוימות בעיקר שמות עבריים או יהודיים, ואילו הבנות קיבלו בעיקר שמות יהודיים ומקומיים (שטאל, 2005).

כפי שכבר צוין, מלכתחילה מרבית השמות הנדירים היו זרים, בעיקר אירופיים ממקורות שונים. שמות בנים: **אליוט** (אנגלית), **אדמונד** (צרפתית), **ויטוריו** (איטלקית), **חביאר** (ספרדית), **חסן** (ערבית), **ליאונל** (רומנית), **פישטה** (הונגרית), **קשיטוף** (פולנית), **ריכרד** (גרמנית); שמות בנות: **אוטיליה** (רומנית), **איימי** (אנגלית), **אילדיקו** (הונגרית), **אלודי** (צרפתית), **אלסנדרה** (איטלקית), **ג'מילה** (ערבית), **הלגה** (גרמנית), **חוליה** (ספרדית), **ינינה** (פולנית). בשנות ה-2000, הסתמנה בשמות הנדירים, בעיקר באלה של הבנות, תופעה חדשה של גזירת שמות ממילים באנגלית. ב-1992 הופיע השם **סאן** (שמש) ברשימת הנדירים של הבנים, וב-1994 הופיע שם זה גם ברשימת השמות הנדירים לבנות. מאז ועד שנות ה-2000, השם מופיע לסירוגין ברשימות הנדירים של שני המינים. ב-1999 הופיע השם **סקאי** (שמיים) ברשימת השמות הנדירים לבנות והמשיך להופיע שם גם בשנות ה-2000. השם **סטאר** (כוכב) הופיע ב-2001 בין השמות הנדירים לבנות, ב-2004 הופיע השם **ריין** (גשם) וב-2007 השם **אושן** (אוקיינוס). נראה שמסתמנת כאן נטייה חדשה, של גזירת שמות מן האנגלית בדומה לדרך שבה נגזרים השמות החדשים בעברית. מעניינת במיוחד העובדה שזוהי ככל הנראה יצירה ולא חיקוי, כיוון שהשם סאן אינו קיים כשם (Hanks, Hardcastle & Hodges, 2006). נטייה זו נראית בעיקר בשמות הבנות אם כי היא החלה משמות הבנים. עוד מתקופת הגולה היה האונומסטיקון הנשי נתון יותר לשינויים מהירים והושפע מהשפות המקומיות שהיהודים חיו בתוכן ודיברו אותן. כך או כך, לפנינו עדות (במספר שמות לא משמעותי) להשפעת האנגלית על החברה הישראלית בשנים האחרונות.

מסוף שנות ה-80 ועד אמצע שנות ה-90 הגיעו לישראל מברית המועצות לשעבר כ-800,000 דוברי רוסית (שפירא, 2014), ולמרות זאת לא נמצא שם רוסי אחד ברשימות השמות השכיחים. מ-1948 ניתן למצוא שמות רוסיים רבים ברשימות של השמות הנדירים, כמו **אירה**, **אנדריי**, **אניה**, **אנסטסיה**, **ודים**, **זינה**, **יאנה**, **מיכאיל**, **קיריל** ו**ורדיון**. במקרים רבים השם מופיע ברשימת הנדירים תקופה מסוימת לפני תקופת העלייה הגדולה, נעדר מהרשימה בשנות העלייה, ובסוף שנות ה-90 או תחילת שנות ה-2000 הוא הופיע שוב כנדיר. כך למשל, השם **אנסטסיה** הופיע בנדירים ב-1961, ושוב ברצף מ-1969 עד 1976 וחזר לרשימת הנדירים רק ב-2007. מסלול דומה עשה השם **מיכאיל** שהופיע כנדיר ב-1954 ושוב בשנים 1963-1964, ונמצא ברשימת הנדירים ברצף בין 1966-1990, ואז נעלם מרשימת הנדירים (ככל הנראה מכיוון שנולדו בישראל ילדים שקיבלו שם זה בתחילת שנות ה-90) אך ורק כדי לשוב כשם נדיר ב-2005. יש בכך משום עדות לעובדה כי ילדים שנולדו בתחילת שנות ה-90 למשפחות של מהגרים, קיבלו שמות רוסיים כל עוד נמשך גל ההגירה, אך לא בכמות שהספיקה להכניס שמות אלו לרשימת השכיחים. ממצא חשוב יותר הוא הוויתור הכמעט גורף והמהיר למדי על השמות הרוסיים. נמצא מספר גדול של שמות רוסיים שבסוף שנות ה-90 ובשנות ה-2000 הגיעו לרשימת השמות הנדירים בישראל, כמו שמות הבנות: **אולגה**, **אירינה**, **טטיאנה**, **ילנה**, **יוליה** ו**מרינה**, ושמות הבנים: **איגור**, **אלכסיי**, **בוריס**, **דמיטרי**, **יבגני** ו**יורי**. שמות רוסיים אחרים הגיעו לרשימת הנדירים כבר בתקופת העלייה, כמו **נדיה** שהופיע בנדירים בשנים 1958, 1964, 1966 עד 1970, 1974, ובתקופת העלייה מ-1991 עד 1994, ושוב ב-1996, 1998, 2001, 2003 ו-2007. דומה לו בכך גם השם **גנאדי** שנמצא ברשימת הנדירים מ-1991 ברצף עד 1994 ושוב ב-1997.

במקביל לגל ההגירה מברית המועצות לשעבר, הגיע גל הגירה נוסף של עשרות אלפי מהגרים מאתיופיה: "[...] ההזדהות שלהם עם ישראל הייתה רוויה קשיים בשל תחושת שוני עמוקה, שאך התחזקה בשל ההסתייגויות מהם בקרב החברה הקולטת" (שפירא, 2014: 418). שמות אתיופיים לא נמצאו ברשימת השכיחים, אך שונה הדבר בשמות הנדירים. מהגרים רבים מאתיופיה הגיעו מסוף שנות ה-80 והלאה, אך שמות אתיופיים נמצאו בשמות הנדירים כבר מ-1948 ולאורך כל הזמן. שם הבנות **אדיסה** הופיע לסירוגין בנדירים מ-1948 עד 2002 ובאותן השנים ממש הופיע בנדירים גם שם הבנים **אינאו**. שם הבנות **טדלה** הופיע לסירוגין מ-1973 עד ל-2003, ושם הבנים **גטהון** הופיע לסירוגין מ-1963 עד 1998. שם הבנות **באנצ'עלם** הופיע לסירוגין מ-1995 עד 2004, בדומה לכך שם הבנים **בירהנו** מ-1987 עד 2002.

ניתן לסכם ולומר כי על-פי הניתוח הלשוני ובהשוואה לתקופות הקודמות, בתקופה זו השמות השכיחים מצביעים על תרבות מגובשת בעלת טעם אונומסטי מובחן מבחינה לשונית (לנדמן, 2014). החברה היהודית בישראל הייתה כה מגובשת מבחינה תרבותית, עד כי גל עלייה גדול שהגיע מברית המועצות לשעבר לא השפיע כלל על השמות השכיחים. לא רק שהגירה זו לא השפיעה על השמות השכיחים אלא שבזמן קצר להפליא נזנחו חלק גדול מהשמות הרוסיים והפכו לנדירים. ממצא דומה עלה בהקשר של השמות האתיופיים בישראל. החברה הישראלית הוכיחה חוזק תרבותי מול גל הגירה שהגיע ממזרח אירופה, אך שונה הדבר באשר לאינטראקציה הנמשכת עם הכפר הגלובלי. שמות מערביים נכנסו במספר הולך וגדל לרשימות השכיחים ובשנות ה-2000 הופיעו בה ארבעה שמות של בנות ולראשונה גם שם זר אחד של בנים.

4.4 מי אנחנו ומהם שמות ילדינו: ראיונות עם ההורים

45 הורים חילונים ילידי ישראל ממגוון גילים, מקומות מגורים ומעמדות סוציו-אקונומיים רואיינו בקשר לתהליכי השיום של ילדיהם. הראיונות החלו בהסבר קצר על המחקר ומטרותיו ונמשכו בשלוש שאלות קבועות: מהי שנת הלידה; היכן התגוררו הוריהם בארץ כאשר נולדתם; מדוע נקראתם בשם זה. שאלות אלו חזרו לגבי כל ילד וילד במשפחה. מתכונת זו נקבעה מכיוון שלאחר מחקר מקדים שכלל מספר רב של שאלות, התברר כי שטף דיבור חופשי של תיאור התהליכים הקשורים בשמות המרואיינים, גרם להם לגלוש עצמאית למספר רב של נושאים, כמו דת, זהות ועוד.

מבחינה תרבותית התייחסו ההורים לשמות שונים על-פי מקורם, וזאת בלא שנשאלו על כך. הם הביעו דחייה כלפי שמות מסורתיים בהתאם לגילאים השונים, דהיינו המבוגרים שבין המרואיינים הביעו יחס ניטרלי כלפי שמם המסורתי, אך סירבו לתת לילדיהם שמות כאלו, כפי שאמרה אחת המרואיינות בעלת שם מסורתי לגבי שמו של בנה בן ה-40: "אימא שלי רצתה שנקרא על שם אחיה ז"ל שהיה ניצול שואה והגיע לארץ ומת פה די צעיר. לקרוא לילד **זאב** זה היה בלתי אפשרי, זאב זה שם של פעם, שם של חיה ונשמע נורא". מרואיינים בשנות החמישים שלהם או צעירים יותר התייחסו לשמם המסורתי כאל נטל. כך תיארה זאת מרואיינת בת 58: "כל החיים אני א---- ג----- [שמה הפרטי ושם משפחתה, ש"ל] זה כבד [...]".

הדחייה עוד החריפה כאשר דובר על שמות הילדים. אשתו של אחד המרואיינים ביקשה לקרוא לבנם בן ה-21 על שם אביו. המרואיין סיפר כי הוא סירב בתוקף, ולשאלתי מדוע סירב, ענה בבזז: "כי זה לא היה כל כך מתאים להתחיל לקרוא עכשיו לילד א----. [...]" כי אנחנו לא שייכים למגזר דתי, זה לא מקובל עכשיו לקרוא לילד **זרובבל** [זרובבל במלרע, ש"ל]. בת זוגו

של המרואיין ביקשה לקרוא לבן בשמו של אביו, שם מסורתי עברי מן המקרא, אך הבחירה של המרואיין לבטא את תחושותיו כלפי הבקשה על-ידי השימוש בשם זרובבל כנקודת ייחוס, שם בבלי עתיק ובעל מצלול זר לאוזן העברית, שהיהודים לרוב לא השתמשו בו בשנות הגולה, משקף את כעסו. השימוש בשם זה ממחיש את גודל המרחק שהמרואיין ניסה לקבוע בינו לבין השמות המסורתיים. למרות זאת נמצאו גם הורים שקראו בשמות מסורתיים על דרך הפפונימיה, בעיקר לבנים. אחד המרואיינים שקרא לבנו בן ה-19 על שם אביו, אמר: "אני חושב שזה הוסיף לו שאם אתה מתעקש אז זה עובר, זה עובד והנה זה, מקבלים את זה [...]".

השמות המחדשים זכו ליחס החיובי ביותר מהמרואיינים בזכות העובדה שהם מייצגים מורשת עתיקה וקשר לשורשים באדמת ארץ ישראל. וכך אמר אחד האבות לגבי השם המשני של בנו בן ה-41: "התאים, שם יפה **יוחאי**. גם יפה וגם עם מורשת מה שנקרא". מספר מרואיינים תיארו את השמות המחדשים כ"ישראליים". כך טען גם אביו של אביגיל בת החמש: "[...] גם **אביגיל** זה שם יפהפה, זה שם תנכי, ישראלי מאוד". באופן דומה דיברה מרואינת על בתה בת ה-17: "**אפרת** הוא [...]. הוא ישראלי, הוא לא עונתי, הוא לא אופנתי [...]".

השמות החדשים גם הם זכו ליחס חיובי מצד המרואיינים, אם כי לא כמו השמות המחדשים. ראוי לציין שמרבית ילדי המרואיינים נקראו בשמות חדשים, ומכאן ניתן להבין שהיצירה האונומסטית הישראלית התפשטה, לפחות בקרב הציבור החילוני. באופן מעניין, השמות החדשים זכו למדרשי שם, דבר שלא קרה לשמות המסורתיים והמחדשים שממילא מגיעים עם סימוכין עתיקים. כך למשל, אמה של **תהל** בת השמונה סיפרה כי השם מכיל ראשי תיבות: "**ת**היה **ה**שכינה **ל**צדך, סבא שלי אמר לי את זה, סבא שלי אדם דתי". ואילו אמה של גל בת ה-20 סיפרה על הגימטריה המיוחדת של השם: "אבל אחר כך חברה שלי שמעה הרצאות ואמרה שהשם גל בנוי מ-3 ו-3, 33 – ל"ג זה משהו חזק".

הצורך למצוא לשמות עבריים שמשמעותם שקופה לדוברים ילידיים של השפה, משמעות מוכמנת, מוכיחה כי למרואיינים יש צורך בעיבוי המטענים השונים של השמות החדשים, שלא כמו במסורתיים ובמחדשים. לגבי השמות המסורתיים, המחדשים והחדשים, שררה כמעט הסכמה מלאה בין המרואיינים, למעט היחס השונה של המבוגרים יותר כלפי שמותיהם המסורתיים ולמעט השימוש בפפונימיה עבור הבנים. לעומת זאת, השמות הזרים גררו תגובות רגשיות שחצו גיל, מיקום גיאוגרפי ומעמד סוציו-אקונומי. היו מרואיינים שהביעו זלזול כלפי השמות הזרים והנגידו אותם לתרבות הישראלית, כפי שאמר אחד המרואיינים, אקדמאי בן 74 המתגורר בפריפריה: "כי אם את מתחילה עם תום ודר [הגייה מודגשת ולועגת של השמות, ש"ל], זה לא שמות ישראליים. **תום** זה המשמעות שלו שזה משהו מחוץ לארץ". מרואיין נוסף, בן 30, ממוצא אתני שונה, שאינו אקדמאי ועובד באזור המרכז, התייחס לשמות הזרים בצורה דומה כשסיפר על החלטתו לבחור בשמות עבריים לילדיו: "יש מלא שמות, **יאן ומיי** וכל מיני שמות כאלה שמתחכמים. והיום גם מאוד נפוץ שמות כאלה של חו"ל, שמות כאילו מתחכמים כאלה". היו מרואיינים שדחו תוכחה סמויה בקשר לשמות הזרים, כפי שאמרה בתוקף מרואינת תושבת המרכז לגבי שם בתה בת ה-37: "דווקא לא חשבתי **שירלי** מקליין!". את ההסבר לצורה התקיפה שבה נאמר ההיגד של אימה של שירלי בלא שנשאלה על כך על-ידי המראינת, ניתן למצוא בדבריה של מרואינת אחרת תושבת הפריפריה שדיברה על שם בתה בת הארבע: "הכוונה שלי לא הייתה האנגלית. כולם אמרו לי, מה בגלל הסרט [...]? לא ולא! הכרתי את הסרט".

נראה אפוא כי הסביבה הישראלית על מגזריה השונים הגיבה ומגיבה לבחירה בשמות הזרים לא תמיד בצורה חיובית. במקרים מסוימים הצמידו מרואיינים לשמות הזרים פרשנות עברית, בדומה לפרשנות שהוצמדה לשמות החדשים. פרשנות כזו מצאה אמה של **ליאן** בת ה-18: "לקחתי מתוך ספר שמות ורק אחרי כמה שנים בעצם הבנתי שיש לשם הזה משמעות, **לי** אלוהים **נתן**". סוג אחר של משמעות היה קשר שביססו מרואיינים בין השם הזר למציאות הישראלית. אביה של **מיקה** בת התשע מצא בשם משמעות ישראלי: "סביב השיר, יש לזה חלק מהארץ-ישראליות. הקטע של אם השם הוא חלק מהיהדות פחות אני חושב עניין אותנו. הקטע של הארץ-ישראליות מאוד קסם לנו". לדבריו, המשמעות הישראלית נבעה משיר בשם זה. עולה מכך שהשפה העברית כמקור לשמות פרטיים בעלי משמעות שקופה, מתייחסת במידה מסוימת. מרואיינים אחרים דיברו על ההחלטה לבחור לילדיהם שמות שיהיו נוחים לאוזן המערבית. מרואיינת שבחרה לבתה בת השנתיים שם זר, סיפרה: "רציתי שהוא יהיה יותר עולמי". באופן מאוד דומה דיבר מרואיין אחר על בחירת שם בתו בת ה-15: "תמר זה מאוד ישראלי עם קונוטציות, **ותמרה** זה מאוד בין-לאומי". לא רק מרואיינים שבחרו שמות זרים דיברו על האוזן הבין-לאומית, אביה של **שירה** בת הארבע, שם עברי בעל הקשר תרבותי שנבנה על ספרו הידוע של ש"י עגנון, דיבר בצורה דומה: "[...] וגם אמרנו שזה שם גלובלי ותוכל להסתדר גם בארץ וגם בחו"ל. [...] שהוא גם נפוץ בחו"ל, במיוחד במקומות שדוברים בהם אנגלית. ולא שזה היה השיקול העיקרי". ניתן לראות כי הראיונות שנערכו להורים, ככל שהיו מגוונים, סיפקו ממצאים שתאמו את המתרחש ברשימות השמות השכיחים והנדירים. השמות המסורתיים נמצאים בדעיכה, מכיוון שציבור גדול מן הישראלים דוחה את הזהות היהודית הכרוכה בהם. השמות המחדשים רצויים במיוחד כי מרואיינים תופסים אותם כיותר ישראליים כיוון שהם מלווים במורשת, אך כזו שלא נפגמה בשנות הגלות. השמות החדשים הם אומנם השמות השימושיים ביותר, אך הם נתפסים כדלים לעומת המחדשים ויש צורך לעבותם במדרשי שמות. השמות הזרים קיבלו קשת של התייחסויות, מכעס ובוז ועד קבלתם המלאה, כפי שעולה מרשימת הנדירים של הבנות, שכן בשנות ה-2000, הישראלים החלו לגזור שמות באנגלית, עדות לכך שתחושת הנוחיות בשפה האנגלית הולכת וגוברת.

5. דיון

סקירת השמות השכיחים והנדירים שיקפה מ-1948 עד 1960 קבוצות שונות שהשתמשו בשמות מסורתיים שונים, ושיימו את ילדיהם בעיקר על דרך הפופונימיה, כפי שהיה בתקופת הגלות בכל עדה ועדה. השמות הנפוצים ביותר היו שמות של דמויות מרכזיות וכן אלה מדרג בינוני, בעיקר מהמקרא. מעט שמות שכיחים אפיינו עדות מסוימות, שמות נדירים רבים היו עדתיים. גם מצב זה שיקף בעיקר את האונומסטיקון בגלות, שהרי מחקרים שונים שעסקו במתן שמות בעדות ישראל הראו כי השמות הנפוצים ביותר בכל עדה היו של האנשים והנשים החשובים במיוחד בנרטיב היהודי. במקביל, רשימת השמות השכיחים של הבנות כבר שיקפה שמות חדשים שנגזרו מהעברית, ובכך שיקפה את החדירה המהירה של התרבות הישראלית לאונומסטיקון הנשי, כפי שגם באונומסטיקה הגלותית השתנו שמות הבנות בקלות במעבר מארץ לארץ ומשפה לשפה. תחלופת השמות ברשימת השמות השכיחים בתקופה זו הייתה נמוכה למדי לעומת השנים הבאות. על-פי מודל הלאומיות של רוך (Hroch, 1985), ניתן לקבוע כי כל גל הגירה שהגיע למדינת ישראל שלא מתוך אידיאולוגיה ציונית, עשה את דרכו אל ההזדהות הלאומית הציונית מן השלב

השני, השלב שבו האליטה המקומית כיוונה אותו כלפי ההזדהות הלאומית הרצויה, עד להפנמת האידיאולוגיה והשלמת התהליך. אחד הכלים שפעלו בתהליך זה, היה האונומסטיקון הישראלי, שכפי שנראה מהראיונות עם ההורים, נקבע במידה מסוימת בניגוד לאונומסטיקון היהודי, ובמידה רבה מאוד בניגוד לאונומסטיקונים הזרים ששימשו את היהודים בארצות מוצאם. אולם שמות פרטיים לא היו רק כלים שפעלו על גלי המהגרים, אלא כפי שעלה מן הממצאים, הם גם פרמטרים שניתן להשתמש בהם ככלי מחקרי, מאחר שהם משקפים את רמת ההפנמה של התרבות הישראלית ואת מידת ההזדהות עם הלאומיות הציונית. העובדה כי שמות הדמויות החשובות ביותר בהיסטוריה היהודית המועברים בדרך כלל על-ידי הפפונימיה ומשקפים הזדהות עם התרבות המסורתית, נותרו באונומסטיקון הישראלי, היא עדות להתמודדות הנמשכת בין התרבות היהודית המסורתית לבין התרבות הישראלית, כמו גם לקיומן של קבוצות במגזר היהודי בעלות הגדרות זהות חלופיות.

ואומנם, אלמוג (1997) מצא כי השימוש בשמות עבריים היה נושא חשוב מבחינה פוליטית ותרבותית בראשית ימיה של המדינה, וכתוצאה מכך הפכה בחירת שמות לעניין ציבורי. גלי ההגירה שהגיעו מ-1948 למדינה היהודית, גילו כל אחד בתורו כי התרבות היהודית שהביאו עימם, אינה זהה לתרבות המקומית מן ההיבט האונומסטי, ולאחר יותר מעשור הם הגיבו לכך, דבר המתבטא ברשימות השמות השכיחים. בשנות ה-60 התרבות הישראלית השתלטה על רשימות השמות השכיחים. מרבית השמות המסורתיים עזבו את רשימות השכיחים, ובמקומם נכנסו בעיקר שמות חדשים שנגזרו מן העברית, תהליך שנמשך גם בשנות ה-70 ברשימת השמות השכיחים של הבנות. במקביל לכך, פחות ופחות שמות מסורתיים נמצאו ברשימת הנדירים. מהתחלופה המהירה והמקיפה ברשימות במהלך שנות ה-60 עולים תהליך כור ההיתוך והסתגלות של גלי המהגרים לשפה העברית ולתרבות הישראלית.

תחלופת השמות הגבוהה בשנות ה-60 לעומת התחלופה הנמוכה לפני כן, תואמת את מסקנתו של וילסון (Wilson, 1998), כי ככל שההסכמה החברתית בקשר לערכים המרכזיים של התרבות רופפת יותר, כך גבוהה יותר תחלופת השמות שלה. רשימות השכיחים של שנות ה-50 משקפות נאמנות למסורת היהודית של תקופת הגלות, מסורת שבמרבית הקהילות עדיין הייתה צמודה לדת היהודית, שיכולתה לשמור על ערכים מרכזיים התבטאה לאורך אלפיים השנים האחרונות בהצלחתה לקיים את ערכיה בדבקות יתרה בעולם עוין לה. אך בשנות ה-60 נפתחה האונומסטיקה הישראלית לשינויים נרחבים (לנדמן, 2014). בתהליך הדרגתי שהחל מן העלייה הראשונה בסוף המאה ה-19, קלט האונומסטיקון הישראלי שמות שחודשו מעיקר מהמקרא, שמות חדשים שנגזרו מהעברית ובתוכם גם שמות בעלי משמעות עברית וצליל שהתאים לעולם המערבי, כמו **גיא**, **רון** ו**שירלי** (וייטמן, 1988).

בדיעבד התברר כי ההתגבשות האונומסטית שעברה החברה הישראלית בשנות ה-60 הייתה יציבה. כ-800,000 דוברי רוסית הגיעו במהלך שנות ה-90 מברית המועצות לשעבר (שפירא, 2014), ולמרות זאת השמות הרוסיים לא הגיעו לרשימות השמות השכיחים. מנהגי השיום של המהגרים החדשים השתנו. הם שיימו ילודים שנולדו בישראל בשמות עבריים במקורם שקיימים גם ברוסית וגם בעולם המערבי, כמו **דניאל**, **דוד** לבנים, או בשמות זרים שפנו לעולם המערבי עבור הבנות, כמו **ניקול**, **דיאנה** ו**מישל** לבנות (קרנצ'ר, 2004). כבר בסופו של גל העלייה הגדול מברית המועצות לשעבר, ולעיתים אף תוך כדי, הגיעו שמות רוסיים רבים לרשימות הנדירים.

ואומנם, מחקר שערך מויאל ורואי (2014) על הגדרת הזהות של המהגרים מברית המועצות לשעבר, מצא כי בעשור השני של שנות ה-2000, רובם הגדיר את זהותם כישראלית, ורק מיעוטם ראו בישראל מקום מגורים בלבד, עדות קיימת להשלמת תהליך הפנמת הלאומיות החדשה על-פי רוך (1985).

העברית השתלטה על השיום הישראלי, והדבר ניכר לא רק בגוף הנתונים שרובו ככולו עברי, אלא יותר מכל בשמות הזרים הדומים לשמות העבריים מבחינה פונולוגית. אורכם הממוצע של השמות הזרים הוא שתי הברות, בדומה לשמות העבריים, וכך גם השימוש ברכיב **לי**, כמו **ליאם, ליאן ונטלי**, או בסיומת **-ה**, כמו **מאיה ומיקה**. האם ניתן לומר שהאונומסטיקה הישראלית היא בבואה לניצחון תחייתה של העברית? קשה לתת תשובה חד-משמעית לשאלה זו. בספרו "פרידה משרוליק" תיאר אלמוג (2004) את הזעזוע שעבר על ישראל כתוצאה ממלחמת יום הכיפורים, ואת שינוי הערכים שאותו ייצגו יצירות בתחומים שונים בשיח הערכי שהתרחש בעוז הולך וגובר במיוחד מסוף שנות ה-80 והלאה, במקביל להיפתחות לגלובליזציה ולהשפעתה על השפה העברית (גדיש, 2013). כך למשל, תוארה התופעה על-ידי שביד: "תרבות ה'רייטינג' הפרסומית-ממוסחרת, הרדודה והמבוללת, השתלטה על כל מרחב החיים הציבוריים" (שביד, 2012: 507).

מן הממצאים האונומסטיים עולה כי ב-60 שנותיה הראשונות הפכה מדינת ישראל מחברת מהגרים ששורשיה יהודיים במובהק, לחברה בעלת תרבות ישראלית פתוחה המאפשרת קיום של מגמות אונומסטיות שונות המייצגות העדפות תרבותיות שמתקיימות במקביל במדינת ישראל. הורים ישראלים כיום עשויים לבחור מיוזמתם לתת שם מסורתי, לרוב על דרך הפפונימיה שמקרב אותם לאבות קרובים ורחוקים ובכך הם מממשים את האופציה היהודית, כפי שעושות קבוצות שונות בחברה הישראלית, בכלל זה חילונים, כך עולה מן הראיונות שנערכו עם ההורים. עוד עולה מהראיונות ומנתוני השמות השכיחים, כי לשמות המקראיים המחודשים ישנו ערך גבוה במיוחד, אולי מכיוון שהם מייצגים את הישראליות, כפי שהגדירו אותם מספר הורים: "שמות ישראליים - יפהפיים". מרבית השמות השכיחים היום הם שמות חדשים שנגזרו מהעברית הדבורה, משמעותם לרוב עברית, אך צלילם עשוי להיות חביב ומוכר גם באנגלית. כל אחת מהאפשרויות הללו מייצגת שורשים מסוימים בתרבות הישראלית ונקשרת בציפיות עתידיות מסוגים שונים.

מצב אונומסטי זה נוצר כתוצאה משני גורמים מרכזיים: התשתית האונומסטית של העם היהודי, במיוחד כפי שהתגבשה בתקופת הגלות מאז חתימת התלמוד, והתזוזות הפוליטיות שחלו ב-200 השנים האחרונות בעם היהודי, על-ידי השתלטות האידיאולוגיה הציונית על סדר היום של חלק גדול של העם היהודי שבחר לחיות במדינת ישראל (בן-ישראל, 2004). תזוזות דומות נצפות בעולם כולו שעבר ועובר התמודדויות אידיאולוגיות בהקשר למימוש הפרקטיקות הלאומיות (רוך, 1985). אונומסטיקה היא שדה דינמי שהשינויים החלים בו ללא הרף משקפים זרמים ונטיות בחברה כולה, כפי שטענה מוצ'ניק (Muchnik, 2015), המגזר היהודי בחברה הישראלית ודאי שאינו יוצא מגדר כלל זה. שאלה אחרת היא האם ניתן לעקוב אחר הכיוון של השינויים החלים בישראל דרך האונומסטיקה שלה. וייטמן (1988: 147) קבע כי ניתוח של 100 שנות אונומסטיקה על אדמת ארץ ישראל מזמן העלייה הראשונה מוכיח כי: "ישראלים נטו לתפוס את שתי ההזדהויות העיקריות, הכלל-יהודית והישראלית-ילידית, כהזדהויות סותרות, כלומר כמוציאות זו את זו אהדדי". בדומה לכך, מצאו מויאל ורואי (2014) בקרב מדגם של ישראלים, התרחקות בין הגדרת

הזהות היהודית המתבטאת בפרקטיקה הדתית, לבין הגדרת הזהות הישראלית המתבטאת בתחושת שייכות אזרחית נעדרת מרכיבים לאומיים יהודיים. הנחה זו אומתה רק בחלקה מן הנתונים. אומנם, מרבית המרואיינים, במיוחד בגיל הביניים והצעירים, גילו דחייה כלפי השמות המסורתיים, ואומנם בשנות ה-60 נעלמו כל השמות המסורתיים של דמויות מדרג בינוני מן המקורות. למרות זאת, השתמרה הזהות היהודית בשמות השכיחים, והשמות המסורתיים לבנים ולבנות הם שמותיהן של הדמויות המשמעותיות ביותר שפעלו בשחר ההיסטוריה היהודית, והם השמות השכיחים ביותר לאורך 60 שנה, ומבחינה מספרית לא סביר שהם הגיעו לשם רק בזכות הקבוצות הדתיות השונות. מה גם שבין המרואיינים נמצאו כאלו שנתנו שמות מסורתיים לבניהם על דרך הפפונימיה. יותר מכול בלטה הזהות היהודית בצורך של לא מעט מהמרואיינים לצרף מדרשי שם לשמות חדשים ולשמות זרים חסרי רקע יהודי, בניגוד לשמות המסורתיים והמחודשים, כפי שתואר לעיל.

שמות פרטיים, על חשיבותם האישית והחברתית, הם מילים בלבד, אך מילים אלו מועברות מדור לדור, ומכוח זה הם נטענים במשמעויות חוץ-מילוליות מרובדות המייצגות מעגלי השתייכות של זהות משפחתית, קהילתית, חברתית ואף דתית. לא פחות חשובות מכך הן המשמעויות המילוליות, כפי שניכר ממדרשי השמות של מרואיינים. דבריו של ויגוצקי בקשר למילה מאירים זאת: "מילה המשוללת משמעות אינה מילה, אלא צליל ריק" (קוזלין ועילם, 2003: 194).

רשימת מקורות

- אילן, ט' (1984). *שמות היהודים בארץ ישראל בימי בית שני ובתקופת המשנה*, מחקר סטטיסטי. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- אלמוג, ע' (1997). *הצבר – דיוקן*. תל-אביב: עם עובד.
- אלמוג, ע' (2004). *פרידה משרוליק שינוי ערכים באליטה הישראלית*. חיפה: אוניברסיטת חיפה, אור יהודה: זמורה-ביתן.
- אנוך, ר' (תשע"א). *שמות פרטיים של יהודי גרוזיה. ואלה שמות, ה', י"ג-ל"ב*.
- ארזי, א' (1982). *ואלה שמות בני ישראל*. תל-אביב: שורשים.
- בורשטיין, ר' (2010). *ציפורה לבני ושאוילי מופז – על שמות חיבה בעברית בשישים שנות המדינה*. בתוך: ר' בן-שחר, ג' טורי ונ' בן-ארי (עורכים), *העברית שפה חיה, ה' (עמ' 65-86)*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד והמכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה ע"ש פורטר באוניברסיטת תל-אביב.
- בירנבוים, ע"מ (תשס"א). *שמות פרטיים של חילוניים ודתיים ילידי 1983-1992: עיוני משמעות וצורה*. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת בר-אילן.
- בן-ישראל, ח' (2004). *בשם האומה: מסות ומאמרים על לאומיות וציונות*. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- בצלאל, י' (2009). *עליות הספרדים לארץ ישראל בשלהי התקופה העותמאנית ותורמתן לחידוש פני היישוב ולגידולו*. בתוך: א' בן-רפאל, א' בראלי, מ' חזן וע' שיף (עורכים), *היהודים בהווה: כינוס ופיזור בהוקרה ליוסף גורני (עמ' 361-373)*. ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- גדיש, ר' (2013). *המינוח העברי בעידן הגלובליזציה*. בתוך: י' בנימין (עורך), *לשון רבים העברית כשפת תרבות (עמ' 201-211)*. ירושלים: מכון ון ליר, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- גומפרץ, י"ג (1956). *קריאת שמות בישראל. תרביץ, כ"ה, 340-353, 452-463*.
- גימאני, א' (תשנ"ז). *שמות פרטיים בקהילות תימן: מחקר שמות על פי שטרי כתובה. ואלה שמות, 1, מ"ט-ס"ב*.
- דינור, ר' (1985). *שמות פרטיים כמסמלי זהות לאומית בישראל*. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת חיפה.
- דלה-פרגולה, ס' (1993). *תמורות דמוגרפיות במדינת ישראל בראשית שנות התשעים*. ירושלים: המרכז לחקר המדיניות החברתית.
- דלה-פרגולה, ס' (2008). *תרבות יהודית בעולם גלובלי, דברי פתיחה*. בתוך: ס' דלה-פרגולה, א' ברגיל וע' יובל (עורכים), *חוג נשיא המדינה לתפוצות, סדרה ג', 13-16*.
- וייטמן, ס' (1988). *שמות פרטיים כמדדים תרבותיים: מגמות בזהותם הלאומית של הישראלים 1882-1980*. בתוך: נ' גרץ (עורכת), *נקודת תצפית – תרבות וחברה בארץ ישראל (עמ' 141-151)*. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- לאופר, א' (2008). *פרקים בפונטיקה וברישום פונטי*. ירושלים: מאגנס.
- לנדמן, ש' (2014). *מהדסה להדס, מאליעזר לאלעזר: מאפיינים לשוניים ותרבותיים בשמות פרטיים של המגזר היהודי במדינת ישראל*. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת בר-אילן.
- לנדמן, ש' (2015). *שמות פרטיים דו-מיניים של ילודים במגזר היהודי במדינת ישראל. הכנס הבינלאומי של NAPH ואוניברסיטת ממפיס לשפה, ספרות ותרבות עבריים, 19*.
- לנדמן, ש' (תשע"ח). *מאפייני תחלופת השמות הפרטיים השכיחים ביותר של המגזר היהודי במדינת ישראל כמשקפי תהליכים חברתיים ולשוניים. בלשנות עברית, 72, 79-103*.

- מויאל, ד' ורואי, י' (2014). עולי ברית המועצות לשעבר בין יהודיות וישראליות. בתוך: י' גולדשטיין (עורך), *בין דת, לאום וארץ: המאבק על הזהות היהודית בעת החדשה, מחקרים בעת החדשה* (עמ' 136-156). אוניברסיטת אריאל בשומרון.
- מוניץ, ש' (1989). *שמות בני אדם – מנהג והלכה*. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת בר-אילן.
- מרגליות, ר' (1960). *לחקר שמות וכינויים בתלמוד*. ירושלים: מוסד הרב קוק.
- נדב, מ', רבין, ס', שיבר, א', בן-ציון, י' ומעוז, ב' (2008). *העצמי במראת השם*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- סומך, ש' (2004). *בגדאד, אתמול*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פרגה, ג' (תשמ"ד). על מובן והוראה. עיון, ל"ג, 364-382.
- קוהוט, ה' (1984). *כיצד מרפאת האנליזה?* תל-אביב: עם עובד.
- קוזולין, א' ועילם, ג' (2003). *לב ויגוצקי מחשבה ותרבות, אסופה*. ירושלים: מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה.
- קלאר, ב' (תש"י). שמות בני ישראל. לשוננו לעם - קונטרסים עממיים לענייני הלשון, א(י), 1-42.
- קרנצלר, א' (2004). ניקול, דניאל ומה שביניהם: מגמות באוריינטציה התרבותית של עולי שנות התשעים כפי שהיא משתקפת בשמות שהם בוחרים לילדיהם. נייר עבודה מספר 6. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – אגף חברה ורווחה.
- רודריג-שורצולד, א' (תשמ"ח). השמות הפרטיים העבריים בספרדית היהודית. בתוך: ת' אלכסנדר וג' חזן-רוקם (עורכות), *מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי* (עמ' 94-109). ירושלים: אקדמון.
- ריבלין, י' (תשע"א). מתן שני שמות לנולדים. ואלה שמות, ה, קל"ג-קמ"ט.
- שביד, א' (2012). *נורמות הקיום של העם היהודי בזמן החדש*. ירושלים: ספריית הילל בן חיים, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שטאל, א' (תשנ"ה). שמות ילדים כמשקפים הבדלים אידיאולוגיים בין הורים. *ידע-עם*, 59-60, 186-195.
- שטאל, א' (2005). *מוצא השמות*. אור יהודה: דביר.
- שפירא, א' (1997). *יהודים חדשים יהודים ישנים*. תל-אביב: עם עובד.
- שפירא, א' (2014). *ככל עם ועם, ישראל 1881-2000*. ירושלים: מרכז זלמן שזר.
- שקדי, א' (2010). תיאוריה המעוגנת בנרטיבים: הבניית תיאוריה במחקר איכותני. בתוך: ל' קסן ומ' קרומר-נבו (עורכות), *ניתוח נתונים במחקר איכותני*. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- Demsky, A. (2003). Some reflections on the names of the Jews of Kaifeng, China. *These Are The Names*, 4, 91-107.
- Denzin, N.K. (1995). Symbolic interactionism. In: J.H. Smith, R. Harre & V. Langenhove (Eds.), *Rethinking psychology* (pp. 43-58). London: Sage Publications.
- Edwards, J. (2013). *Sociolinguistics: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.
- Ephratt, M. (2013). Names of people: Modern Hebrew: Philosophical & sociological aspects. In: G. Khan, (Ed.), *Encyclopedia of Hebrew language & linguistics* (2, pp. 767-775). Leiden: Brill.

- Hanks, P., Hardcastle K., & Hodges, F. (2006). *A dictionary of first names*. New York: Oxford University Press.
- Hayoun, V. (2010). Jewish names, surnames, and nicknames of Nabeul, Tunisia. In: A. Demsky (Ed.), *Pleasant are their names* (pp. 145-190). Maryland: University Press of Maryland,
- Hroch, M. (1985). *Social preconditions of national revival in Europe: A comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maykut, P., & Morehouse, R. (1994). *Beginning qualitative research: A philosophic and practical guide*. London: the Falmer Press.
- Muchnik, M. (2015). *The gender challenge of Hebrew*. Leiden, Boston: Brill.
- Wilson, S. (1998). *The means of naming*. London & New York: Routledge.

¹ השם **כדורי** מקורו ככל הנראה בשם הערבי **חדורי** שנפוץ בקרב יהודי עירק. רישומו כשם כדורי מאפיינת את הנטייה למצוא משמעות עברית בישראל בשמות פרטיים בדרך כלל. תודתי לד"ר דורון דן שהפנה את תשומת לבי לשם זה ולמוצאו המקורי.